

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ISSN 2415-8143

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ЧАСОПИС
ВОЛИНИ**

**PEDAGOGICAL JOURNAL
VOLYN**

**PEDAGOGICHNIJ CHASOPIS
VOLINI**

№3 (14)/2019

<https://www.pedchas.eenu.edu.ua>

Луцьк – 2019

Редакційна колегія «Педагогічного часопису Волині»

Лякішева А. В., доктор педагогічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки) (*головний редактор*).

Кузава І. Б., доктор педагогічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки) (*відповідальний секретар*).

Члени редколегії:

Влосінський Маріан, доктор габілітований у галузі педагогіки (Куявська школа департаменту освіти, Республіка Польща).

Гайдукевич С.Є., кандидат педагогічних наук, доцент (Білоруський державний педагогічний університет імені Максима Танка, Республіка Білорусь).

Гусак Л.Є., доктор педагогічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).

Лабендович Станіслав, доктор габілітований у галузі педагогіки (Люблінський католицький університет Івана Павла II, Республіка Польща).

Мазур Пйотр, доктор габілітований, професор, завідувач кафедри педагогіки Вищої професійної школи у м. Хелмі (Республіка Польща).

Максимук Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент (Брестський державний університет імені О. С. Пушкіна, Республіка Білорусь).

Москальова Л. Ю., доктор педагогічних наук, професор (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького).

Потапчук Т.В., доктор педагогічних наук, професор (ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»).

Пріма Р. М., доктор педагогічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).

Сергейко С. А., кандидат педагогічних наук, доцент (Гродненський обласний інститут розвитку освіти, Республіка Білорусь).

Смолюк І. О., доктор педагогічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).

Шевцов А.Г., член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (Міністерство освіти і науки України).

Шеремет М. К., доктор педагогічних наук, професор (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова).

Рецензенти:

Осадченко І. І., доктор педагогічних наук, професор (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини).

Супрун М. О., доктор педагогічних наук, професор (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова).

Цьось А. В., доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки).

У журналі «Педагогічний часопис Волині» висвітлюються актуальні питання із галузі знань «освіта» (науки про освіту – дошкільна, початкова, середня та професійна (за спеціалізацією), спеціальна освіта, фізична культура і спорт).

Видання індексується **Google Scholar**.

Журнал «Педагогічний часопис Волині» є **фаховим виданням України з педагогічних наук** (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 16.05.2016 № 515), в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, і має тематичну спрямованість щодо спеціальності «Педагогіка».

Педагогічний часопис Волині : науковий журнал. – Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2019. – №3 (14). – 103 с.

Педагогічний часопис Волині

Журнал зареєстрований у вересні 2015 року
Періодичність – 4 рази на рік

№ 3 (14)

2019

Коцан Ігор

Вітальне слово першокурсникам СНУ імені Лесі Українки7

Кремень Василь

Настановча лекція Василя Кременя студентам СНУ імені Лесі Українки8

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Біда Олена, Кучай Олександр, Кучай Тетяна, Чичук Антоніна

Формування інформаційної культури майбутніх фахівців у Франції і Великій Британії10

Боярська-Хоменко Анна

Освіта дорослих в Україні у ХІХ – на початку ХХ століття14

Косинська Олена

Особистості Волинської наукової педагогічної школи: Ю.Г.Барабаш, І.Я.Гришай21

РОЗДІЛ ІІ. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ

Брайко Богдан

Практична підготовка магістрів з кібербезпеки в освітній практиці Великої Британії.....27

Гриженко Віктор

Структура фахових компетентностей викладачів загальнотехнічних дисциплін закладів професійно-технічної освіти33

Добровольська Руфіна

Компоненти готовності вчителя музичного мистецтва до організації музично-естетичного простору закладів загальної середньої освіти 40

Дурманенко Оксана

Специфіка моніторингу готовності майбутніх вихователів до роботи в сучасному закладі дошкільної освіти.....46

Пріма Дмитро
Акмеологічна компетентність майбутнього фахівця: аспекти змістової характеристики52

Росновський Микола, Маринченко Євгеній
Роль педагога професійного навчання у впровадженні сучасних інноваційних технологій у галузі сільськогосподарського виробництва.....57

Цимбал-Слатвінська Світлана
Проектування інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти..... 64

РОЗДІЛ III. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Гончарук Ольга
Критерії діагностики готовності майбутніх учителів початкової школи до організації дозвілля молодших школярів73

Станецька Галина
Логопедична реабілітація дизартрії у дорослих при хворобі Вільсона-Коновалова (серія клінічних випадків)79

НАШІ АВТОРИ.....90

ІНФОРМАЦІЙНА СТОРІНКА91

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ97

the information culture of future professionals in France and the United Kingdom, because information culture, which is a means of social protection of the individual, able to self-accumulate knowledge, change areas of activity, regulate his own behavior on the basis of a comprehensive analysis of the situation, becomes relevant. **The purpose of the article** is to cover the information culture of future professionals in France and the Great Britain. **Materials and methods of research:** theoretical (analysis of philosophical, pedagogical, psychological literature) in order to justify the initial provisions of the study; interpreter-analytical method, on the basis of which the study of Ukrainian and foreign sources with the use of synthesis, analysis, systematization and generalization was carried out. Research results. The basis of an individual's information culture is knowledge of the information environment, the laws of its functioning and development, and most importantly, a perfect ability to navigate the boundless modern world of information. Today, 99% of France has high-speed Internet access. In addition, France has adopted a law on the main task of the national education system - implementing ICT in all areas of the educational process, from pre-school to adult education. The UK has developed a national strategy for information and communication technologies that regulates the development of the ability to use them flexibly and flexibly, as well as the development of knowledge and skills in the learning process. This way of constructing an educational process requires students to master a set of peculiar skills.

Keywords: information culture, education, France, Great Britain.

Біда Елена Анатольевна, Кучай Александр Владимирович, Кучай Татьяна Петровна, Чичук Антонина Петровна. Формирование информационной культуры будущих специалистов во Франции и Великобритании. В статье рассматривается информационная культура будущих специалистов во Франции и Великобритании, ведь **актуальность** приобретает информационная культура, является средством социальной защиты личности, способной самостоятельно накапливать знания, менять сферы деятельности, регулировать собственное поведение на основании всестороннего анализа ситуации. **Целью статьи** является освещение информационной культуры будущих специалистов во Франции и Великобритании. **Материалы и методы исследования:** теоретические (анализ философской, педагогической, психологической литературы) с целью обоснования исходных положений исследования; интерпретаторский-аналитический метод, на основе которого осуществлялось изучение украинских и зарубежных источников с применением синтеза, анализа, систематизации и обобщения. **Результаты исследования.** Основой информационной культуры личности является знание о информационную среду, законы его функционирования и развития, а главное - совершенно умение ориентироваться в безграничном современном мире информации. Сейчас на 99% территории Франции работает высокоскоростной доступ в Интернет. Кроме того, во Франции принят закон об основной задаче национальной системы образования - внедрение ИКТ во все отрасли образовательного процесса, от детского сада до обучения взрослых. В Великобритании разработана национальная стратегия по информационно-коммуникационных технологий, регламентирующей развитие способности умелого и гибкого их использования, а также формирование знаний и умений в учебном процессе. Такой способ построения образовательного процесса требует от студентов овладение набором своеобразных умений.

Ключевые слова: информационная культура, образование, Франция, Великобритания.

Стаття надійшла до редколегії 02.09.2019 р.

УДК 374.7(4)

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ У XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Анна Боярська-Хоменко

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна,
<http://orcid.org/0000-0002-1818-3074>
annaboyarskahomenko@gmail.com

DOI:<https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-03-14-20>

Мета дослідження. Окреслити провідні аспекти теорії та практики освіти дорослих в Україні у XIX – на початку XX століття. **Методи дослідження.** На основі навчальних програм та планів, наукових історичних праць та нарисів, архівних матеріалів досліджуваного періоду з використанням загальнонаукових та конкретно наукових методів дослідження було здійснено системний аналіз розвитку теорії та практики освіти дорослих у XIX – на початку XX століття, виявлено сутнісні характеристики освіти дорослих у

досліджуваний період, визначено провідні аспекти навчання дорослих в Україні, виокремлено переваги та недоліки процесу навчання дорослих. **Результат.** Проведений пошук показав, що теоретичним підґрунтям для становлення освіти дорослих стали педагогічно-наукові праці К.Д. Ушинського, В.І. Чарнолуцького, Є.Н. Мединського та інших. Зкладами освіти дорослих у досліджуваний період були недільні та вечірні школи, загальноосвітні та професійні курси для дорослих, повторювальні класи, університети.

Ключові слова: освіта дорослих, навчання впродовж життя, форми навчання дорослих, методи навчання дорослих, просвітництво.

Вступ (постановка проблеми). Досягнення високої якості освіти дорослих та її ефективності нині є одним із провідних напрямів розвитку суспільства. Це спонукає науковців до здійснення наукових досліджень у галузі навчання дорослих. Наукові дослідження присвячені вивченню сутності та основних законів освіти й навчання, аналізу якості та ефективності навчання для професійної та практичної діяльності, визначенню провідних принципів і вимог, норм і правил для здійснення ефективного навчання та підвищення якості освітніх процесів, продуктів, послуг тощо. Але справедливим є той факт, що питання підвищення якості та ефективності освіти дорослих мають як практичний, так і теоретико-методологічний характер. У свою чергу, ці аспекти мають важливе значення для андрагогічної науки, метою якої є обґрунтування провідних аспектів навчання, освіти та професійної підготовки дорослих людей.

У наш час освіта дорослих стала нормою повсякденного життя, вона визнана частиною неперервної освіти у багатьох країнах світу і в Україні. Освіта стає дедалі популярнішою серед дорослого населення, вона набуває значного поширення та актуальності. Низка навчальних закладів звертають увагу на освітні потреби дорослих людей. Але слід зазначити, що так було не завжди, розробка педагогічної теорії та практики у галузі освіти дорослих відбувалась впродовж багатьох десятиліть.

Теорія формування освіти дорослих не може формуватись без історичного виміру. Саме аналіз освіти дорослих в історичній ретроспективі якнайкраще доводить, що її завжди слід розглядати в контексті та взаємодії з політикою, культурою, економікою та повсякденним життям. Завдяки такому комплексному науково-педагогічному аналізу ми можемо зробити суттєвий внесок у розвиток сучасного суспільства, сучасної теорії та практики освіти дорослих, а також у соціальну модернізацію в цілому.

Таким чином, вивчення особливостей становлення та розвитку освіти дорослих в Україні дозволить прослідкувати процес визначення напрямів, принципів та методів наукового пізнання питань освіти дорослих в історичній ретроспективі, визначити вплив політичної та економічної ситуації на розвиток навчання дорослого населення.

Важливість освіти в сучасному житті переконливо підтверджується тим, що на початку ХХІ століття 189 країн, у тому числі Україна, прийняли Декларацію тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, яка назвала освіту другою серед восьми головних цілей. Разом з тим, прийняття Закону України «Про освіту» спонукає науковців та педагогів до пошуків вирішення проблем освіти дорослих, яка визнана частиною освіти впродовж життя [6]. У цьому аспекті актуальним є вивчення досвіду організації освіти дорослих в історичній ретроспективі. Зокрема цікавість становить період ХІХ - початку ХХ століття, як період бурхливого розвитку вищої та середньої освіти в Україні, період активного просвітництва серед дорослого населення та залучення великої кількості населення до професійної діяльності.

Аналіз наукових публікацій з проблеми дослідження. Актуальність дослідження підтверджується низкою науково-педагогічних досліджень у галузі освіти дорослих. Зокрема Л. Мартинець визначила роль та значення освіти дорослих. Дослідниця розглядала освіту дорослих як ключовий компонент цілісної системи навчання та освіти впродовж всього життя. Л. Мартинець визначила зміст та форми навчання дорослих на сучасному етапі [5]. Л. Сігаєва здійснила ретроспективний аналіз розвитку освіти дорослих у широких хронологічних межах, що охоплюють період ХІХ – першої половини ХХ століття. Варто зазначити, що Л.Сігаєва також визначила форми організації навчання дорослих в Україні у досліджуваний період [9]. Н. Віннічук проаналізувала характерні форми та методи навчання

дорослих у період кінця XIX – початку XX століття. Визначила роль та значення діяльності наукових товариств та бібліотек для розвитку освіти дорослих [3].

Мета статті – окреслити провідні аспекти теорії та практики освіти дорослих в Україні у XIX – на початку XX століття.

Матеріал і методи дослідження. Теоретичною базою проведеного дослідження стали науково-педагогічні праці видатних учених досліджуваного періоду, навчальні програми та плани закладів освіти, наукові історичні праці та нариси XIX – початку XX століття, архівні матеріали досліджуваного періоду. Під час наукового пошуку було використано загальнонаукові методи дослідження. Зокрема теоретичні методи, які дозволили здійснити системний аналіз розвитку теорії та практики освіти дорослих у XIX – на початку XX століття. Конкретно наукові методи, зокрема пошуково-бібліографічний, історико-ретроспективний та хронологічний допомогли виявити сутнісні характеристики освіти дорослих у досліджуваній період, визначити провідні аспекти навчання дорослих в Україні, виокремити переваги та недоліки процесу навчання дорослих.

Виклад основного матеріалу. У ході наукового пошуку встановлено, що у XIX – на початку XX століття в Україні почала розвиватись як теорія так і практика у галузі освіти дорослих. Так, теоретичне підґрунтя для становлення освіти дорослих заклав видатний педагог К.Д. Ушинський. У статті «Недільні школи» К.Д. Ушинський розкрив теоретичні основи освіти дорослих. Педагогічно цінним є те, що видатний учений і педагог визначив провідні принципи освіти дорослих. Зокрема це:

- зв'язок навчання з продуктивною діяльністю дорослих учнів;
- використання у процесі навчання життєвого та професійного досвіду дорослих учнів;
- мета та завдання навчання повинні носити реальний характер, який можна застосувати на практиці;
- принцип наочності навчання;
- індивідуальний підхід до навчання;
- безперервний характер навчання дорослих [12].

Варто наголосити на тому, що К.Д. Ушинський підкреслював, що вчителі і педагоги повинні пам'ятати про те, що учневі слід передавати не лише знання, а й спонукати у нього бажання і прагнення до навчання впродовж життя [12].

Варто зазначити, що у кінці XIX – на початку XX століття з'явилися наукові праці, у яких педагоги започаткували розробку змісту та методик навчання дорослих, які були відмінні від методик навчання дітей. Серед науковців того часу варто назвати В.П. Вахтерова, С.О. Серополко, В.І. Чарнолуського, С.Т. Шацького. У той час разом з розвитком практики освіти дорослих отримала розвитку і педагогічна теорія освіти дорослих. Зокрема було започатковано розробку змісту, форм та методів навчання дорослих. Так, місія освіти дорослого населення полягала, на думку Є.Н. Мединського, у «створенні нової культури, в якій простий народ та інтелігенція втілюються в органічне ціле» [8, 131]. Під створенням нової культури він розумів культурно-просвітницьку діяльність громадських організацій і приватних осіб, спрямовану на задоволення освітніх запитів дорослого населення. Освіту дорослих вчений визначив як засіб всебічного розвитку особистості або людського колективу в розумовому, моральному, естетичному і фізичному аспектах, що здійснюється через позашкільні установи. До установ позашкільної освіти дорослих дослідник відносив недільні і вечірні школи, загальноосвітні та професійні курси для дорослих, повторювальні класи, народні університети, а також народні читання, публічні лекції, народні бібліотеки і читальні, народні будинки, народні театри тощо [8].

Вартою уваги є одна з перших теоретико-методологічних праць Є.М. Мединського щодо освіти дорослих «Енциклопедія позашкільної освіти» (1923 р.). Це була фундаментальна наукова праця, у якій було відзначено, що об'єктом дослідження теорії позашкільної освіти є процес виховання людини. Є.М. Мединський в основу методології теорії освіти дорослих поклав такі принципи:

- принцип неперервності освіти, який визначав освіту дорослих частиною тириєдиної системи «дошкільне виховання–школа–позашкільна освіта»;
- принцип педагогізації передбачав, що освіта дорослих повинна ґрунтуватись на науках, що склали базис педагогіки (психологія, соціологія, логіка, етика і естетика);
- освіта дорослих, як і більшість явищ соціального життя, може підлягати вивченню з історичної, догматичної та статистичної точок зору;
- освіта дорослих розглядається як окрема наука, що має свої специфічні дефініції, посідає окреме місце в системі суспільних наук, має свої принципи організації освіти, має специфічні форми навчання [8].

У найбільш повному вигляді концепція позашкільної освіти дорослих була описана В.І. Чарнолуським. У своїй роботі він підкреслював, що дорослі відчувають серйозну потребу в розширенні своїх знань, в тому числі і в професійній галузі. Таким чином, перед органами влади постає завдання ліквідувати цю прогалину, тому що недоліки освіти негативно відображаються на продуктивності праці робітників. В.І. Чарнолуський зазначає, що необхідним є видання «стрункого, систематично розробленого, органічного державного закону з позашкільної освіти дорослих». Цей закон, на думку вченого, дозволив би відкрити громадські навчальні заклади різних рівнів для задоволення потреб усіх бажаючих вчитися і підвищувати свою професійну майстерність, потреб кожного неписьменного дорослого громадянина [8].

Установлено, що на період ХІХ – початку ХХ століття закладами, що здійснювали освіту дорослих були недільні та вечірні школи, загальноосвітні та професійні курси для дорослих, повторювальні класи, народні університети. Основними формами просвітництва серед дорослого населення України можна назвати народні читання, публічні лекції при народних бібліотеках і читальнях, просвітницькі заходи у народних домах, народних театрах тощо. Переважно ці заклади та установи створювалися на громадські й приватні кошти і не входили до державної системи народної освіти [8].

Варто зазначити, що розвитку питань освіти дорослих в Україні також сприяла активна просвітницька робота університетів, котрі у той час діяли на території України. Зокрема варто назвати підкреслити діяльність Львівського, Харківського, Київського та Новоросійського університетів. Так, факультети систематично проводили навчальну та просвітницьку роботу, спрямовану на освіту дорослого населення. Наприклад, при Харківському університеті діяли наукові товариства при усіх факультетах. Засідання таких наукових товариств могли відвідувати як члени товариства, так і студенти університетів, а також усі бажаючі [10]. На засідання наукових товариств часто приходили державні службовці різних рівнів, чиновники, випускники університету. Дорослі люди із задоволенням відвідували засідання наукових товариств, слухали доповіді досвідчених науковців, дізнавались про новини у науковому світі та громадському й соціальному просторі, отримували відомості про технічні досягнення як викладачів університету так і науковців світового рівня, мали можливість дізнатись про новини у галузі медицини, права, літератури, філософії. Варто зазначити, що сторонні слухачі мали право приймати участь у наукових дискусіях та виступати із власними доповідями. Тобто вони не просто отримували теоретичну інформацію, а й приймали участь в науковій дискусії, висловлювали свою точку зору та ділились власними доробками й досвідом.

Таким чином, діяльність наукових товариств університетів передбачала просвітницьку роботу серед дорослого населення, сприяла популяризації науково-дослідної роботи, а також спонукала дорослих до самоосвіти та самовдосконалення, сприяла розвитку творчості і креативності, надавала підґрунтя для успішного професійного зростання медиків, вчителів, науковців, техніків, літературознавців та митців [2].

Цікавим досвідом освіти дорослих є практика функціонування так званих «видавничих вікон» при університетах. У ХІХ століття при університетах популярною стала практика видання друком текстів лекцій усіх викладачів. Тобто кожен викладач повинен був опублікувати тексти лекцій з усіх навчальних дисциплін, які він читає. Ці друковані видання продавали саме у «видавничих вікнах» при університетах і кожен бажаючий мав змогу їх

придбати. Таким чином лекції з різних дисциплін стали доступними не лише для студентів університету, а й для представників різних професій та творчої інтелігенції [7].

Установлено, що у друкованих виданнях викладачі не лише публікували тексти власних лекцій, а й надавали переклади наукових праць провідних учених Європи, викладали результати найбільш вагомих наукових розробок та досліджень того часу. Завдяки такій цікавій практиці доросле населення міст мало змогу ознайомитись із навчальними виданнями факультетів. Це сприяло популяризації окремих дисциплін, оприлюдненню результатів наукових та методичних розробок вітчизняних та іноземних учених [2].

Серед позитивних аспектів діяльності функціонування «видавничих вікон» було те, що друковані видання університету були не просто викладом сухого теоретичного матеріалу, а містили систематизований та узагальнений матеріал. Викладачі у своїх публікаціях аналізували різні точки зору на проблему, викладали різні підходи до розуміння понять, узагальнювали теорію та проводили паралелі з практикою, робили висновки. Таким чином, дорослі люди, які не мали змоги навчатися в університеті, отримували чудову можливість для самоосвіти [2].

Проте, вважаємо за необхідне зауважити, що друковані видання університету мали досить високу вартість. Тому робітники та селяни не могли дозволити собі таку покупку, що значно обмежувало їх у можливості самоосвіти. Поруч з цим варто назвати ще один проблемний аспекти діяльності «видавничих вікон». Так, деякі викладачі університету не переглядали зміст своїх лекцій впродовж кількох років. Як наслідок друковані видання їхніх лекцій дублювались із року в рік, не враховуючи розвитку науки, що не могло сприяти популяризації навчання серед дорослих людей [2].

Розвитку навчання дорослих сприяла можливість навчання в університетах за індивідуальним графіком. Тобто дорослі люди, які вже працювали, могли вступити на навчання до університету. зокрема при Харківському університеті було започатковано відвідування занять за індивідуальним графіком. Студенти, які через трудову діяльність не мали змоги систематично бути присутніми на лекційних та на практичних заняттях, могли навчатись за спеціально складеним графіком. Деканати факультетів розробили окремий розподіл навчальних занять для таких студентів, які вимушені працювати, але у той самий час прагнуть здобути освіту та успішно скласти іспити й заліки [11]. Завдяки такій практиці дорослі особи отримали можливість здобувати вищу освіту й працювати водночас. Згідно із спеціальним розподілом навчальних занять для таких студентів проводили окремі лекції у вечірній час [11]. Але, нажаль, така ініціатива не набула свого поширення, та за кілька років була припинена.

Варто зазначити, що діяльність університетів щодо освіти дорослих була спрямована не лише на роботу із державними службовцями, інтелігенцією, чиновниками різного рівня, а й на роботу із власним педагогічним персоналом. Так, турбуючись про удосконалення майстерності молодих викладачів вищої школи, при університетах було створено так звані «Групи молодших викладачів вищих навчальних закладів». Членами груп молодших викладачів могли стати педагоги, які тільки починали свою викладацьку діяльність, а також ад'юнкти та помічники професорів [4].

Установлено, що діяльність груп молодших викладачів полягала в обговоренні питань щодо методичного забезпечення навчальних занять, особливостей дидактики вищої школи, виховної та навчальної роботи з окремими студентами та з академічними групами, студентськими організаціями тощо. Під час засідань та обговорень молоді викладачі університетів мали можливість почерпнути нові для себе теоретичні факти щодо методики викладання окремих навчальних предметів. Разом з тим вони обмінювались своїм досвідом, обмінювались міркуваннями щодо вирішення проблемних питань, мали змогу розширити свій кругозір, а також вливались до педагогічного колективу університету [2].

У ході науково-педагогічного пошуку установлено, що на початку ХХ століття в Україні освіта дорослих набула особливого розвитку. Відсутність до цього часу будь-якої системи освіти найбільш вразливих верств суспільства, яка становила переважну більшість,

зумовила величезну потребу в освіті. Зважаючи на це, тогочасна влада почала приділяти особливо велику увагу розвитку освіти дорослих. Ця діяльність стала чудовим інструментом для впровадження так званої «нової системи цінностей» для всіх верств суспільства. У той же час була започаткована широкомасштабна кампанія боротьби з неписьменністю із урахуванням потреб у політичній обізнаності дорослого населення країни. Популяризація мистецтва, жіноча освіта та фізичне виховання були найбільш популярними напрямками освіти дорослих того часу. Широко запроваджена освітня діяльність включала в себе виховання так званої «соціалістичної людини» [1].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У ході науково-педагогічного пошуку визначено, що теоретичне підґрунтя для становлення освіти дорослих було покладено видатними педагогами XIX – початку XX століття: К.Д. Ушинським, В.І. Чарнолуцьким, Є.Н. Мединським та іншими. Установлено, що закладами, що здійснювали освіту дорослих у досліджуваній період були недільні та вечірні школи, загальноосвітні та професійні курси для дорослих, повторювальні класи, народні університети. Потужний поштовх для розвитку освіти дорослих здійснили університети, їхня активна просвітницька, наукова та навчальна робота сприяли розвитку освіти різних верств дорослого населення України.

Серед перспективних напрямів наукових досліджень варто назвати здійснення порівняльного дослідження щодо організації освіти дорослих в провідних країнах світу та в Україні, вивчення провідних форм та методів навчання дорослих, окреслення тенденцій розвитку освіти дорослих в Україні та світі.

Джерела та література

1. Bybluk M. *Przemiany demokratyczne edukacji w Rosji*. Kraków : Impuls 2003. 56 с.
2. Боярська-Хоменко А.В. Проблема застосування ідей андрагогіки в університетській освіті: історичний аспект. Наукова спадщина Василя Сухомлинського у контексті розвитку освіти особистості впродовж життя. Кропивницький : Ексклюзив-систем, 2016. С.39–43
3. Віннічук Н.В. Освітнє середовище в Україні II пол. XIX – поч. XX століття. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2013 №4 (21). с. 186 – 192
4. Державний архів Харківської області. Фонд 667 «Харьковский университет» Оп. 286 Спр. 144 а. «Устав и протоколы заседаний Харьковской группы младших преподавателей высших учебных заведений», 1906, 7 арк.
5. Мартинець Л.А. Освіта дорослих: форма та зміст. Освіта та розвиток обдарованої особистості, 2015. № 6 (37). с. 14-16
6. Про освіту: Закон України. Голос України, 2017. № 178-179. С. 10–22.
7. Рождественский С.В. История образовательной деятельности Мин-ва нар. Просвещ.: 1802–1902. Санкт-Петербург : Изд-во МНП, 1902. 786 с
8. Серякова С., Кравченко В. Теория и практика дополнительного профессионального образования в России и за рубежом. Москва: Литрес, 2016. 280 с.
9. Сігаєва Л.Є. Обґрунтування етапів розвитку освіти дорослих в Україні у другій половині XX–на початку XXI ст. Проблеми освіти, 2011. № 70. с. 62-66
10. Тихомадрицкий М. Опыт истории физико-математического факультета Харьковского университета за первые 100 лет его существования. Харьков : Тип. фирмы “Дарре”, 1908. 357 с.
11. Учебный план для отделения математических наук физико-математического факультета Харьковского университета 1887 г. Харьков : Типография университета, 1887. 15 с.
12. Ушинский К. Д. Воскресные школы. Избранные педагогические сочинения. Москва, 1945. с. 96 – 108.

References

1. Bybluk, M. (2003). *Przemiany demokratyczne edukacji w Rosji* [Democratic changes in education in Russia]. Kraków : Impuls. 56 p. (in Polish)
2. Boiarska-Khomenko, A.V. (2016). Problema zastosuvannya idei andrahohiky v universytetskii osviti: istorychnyi aspekt [The problem of applying the ideas of andragogy in university education: a historical aspect]. *Naukova spadshchyna Vasylia Sukhomlynskoho u konteksti rozvytku osvity osobystosti vprodovzh zhyttia*. Kropyvnytskyi : Ekskliuzyv-system. S.39–43. (in Ukrainian)
3. Vinnichuk, N.V. (2013). Osvitnie seredovyshche v Ukraini II pol. XX – poch. XXI stolittia [Educational environment in Ukraine XIX - beginning. Twentieth century]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*. №4 (21). p. 186 – 192 (in Ukrainian)
4. Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti. Fond 667 «Kharkovskiy unyversytet» Op. 286 Spr. 144 a. «Ustav y protokoly zasedanyi Kharkovskoi hruppy mladshykh prepodavatelei vysshykh uchebnykh zavedeniy» [The charter

- and minutes of meetings of the Kharkov group of junior teachers of higher educational institutions], 1906, 7 ark. (in Russian)
5. Martynets, L.A. (2015). Osvita doroslykh: forma ta zmist [Adult education: form and content]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*. № 6 (37). p. 14-16 (in Ukrainian)
 6. Pro osvitu: Zakon Ukrainy (2017) [About education: Law of Ukraine]. *Holos Ukrainy*. № 178-179. p. 10–22. (in Ukrainian)
 7. Rozhdestvenskiy, S.V. (1902). *Ystoryia obrazovatelnoi deiatelnosti Myn-va nar. Prosveshch.* [The history of educational activities of the Ministry of People's Comm. Enlightenment.]: 1802–1902. Sankt-Peterburh : Yzd-vo MNP. 786 p. (in Russian)
 8. Seriakova, S. & Kravchenko, V. (2016). *Teoriya y praktyka dopolnytelnoho professyonalnoho obrazovanyia v Rossyy y za rubezhom* [Theory and practice of continuing professional education in Russia and abroad]. Moskva: Lytres. 280 p. (in Russian)
 9. Sihaieva, L.Ie. (2011). Obgruntuvannia etapiv rozvytku osvity doroslykh v Ukraini u druhii polovyni XX–na pochatku XXI st. [Substantiation of stages of development of adult education in Ukraine in the second half of the XX – early XXI centuries]. *Problemy osvity*. № 70. s. 62-66 (in Ukrainian)
 10. Tykhomadrytskiy, M. (1908). *Opyt ystoryi fyzyko-matematycheskoho fakulteta Kharkovskoho unyversyteta za pervye 100 let eho sushchestvovaniia* [Experience of the history of the Faculty of Physics and Mathematics of Kharkov University in the first 100 years of its existence]. Kharkov : Typ. fyrmy “Darre”. 357 p. (in Russian)
 11. *Uchebneyi plan dlia otdeleniia matematycheskykh nauk fyzyko-matematycheskoho fakulteta Kharkovskoho unyversyteta 1887 h.* (1887) [The curriculum for the Department of Mathematical Sciences of the Faculty of Physics and Mathematics of Kharkov University in 1887]. Kharkov : Typohrafiia unyversyteta. 15 p. (in Russian)
 12. Ushynskiy, K.D. (1945). Voskresnye shkoly [Sunday schools]. *Yzbrannye pedahohycheskye sochyneniia*. Moskva. p. 96 – 108. (in Russian)

Anna Boyarska-Khomenko. Adult education in Ukraine in the XX-TH – early XX-TH centuries. The purpose of the study. To outline the leading aspects of the theory and practice of adult education in Ukraine in the nineteenth and early twentieth centuries. **Research methods.** A systematic analysis of the development of theory and practice of adult education in the XIX-th – early XX-th centuries was carried out on the basis of curricula and plans, scientific historical works and essays, archival materials of the study period, using general scientific and specifically scientific methods of research. Essential characteristics of adult education during the study period were revealed. Leading aspects of adult learning in Ukraine have been identified. Advantages and disadvantages of the adult learning process were highlighted. **Result.** In the course of scientific and pedagogical search it was determined that the theoretical basis for the development of adult education was laid by outstanding teachers of the XIX - early XX century: K.D. Ushinsky, V.I. Chernolus'kyi, E.N. Medinsky and others. It was found that during the study period adult education institutions were: Sunday and evening schools, general and vocational courses for adults, recurring classes, public universities. Universities have provided a powerful impetus for the development of adult education. The active education and scientific work of the universities contributed to the development of education of different sections of the adult population of Ukraine. The activities of scientific societies at universities provided educational work among adults, promoted research work, encouraged adults to self-education and self-improvement, provided the basis for the successful professional growth of doctors, teachers, scientists, technicians, and literary scholars. Some disciplines and studies have been published in special editions of the University. This contributed to the publication of the results of scientific and methodological development of domestic and foreign scientists among a wide range of adults. The ability to study at universities on an individual schedule has facilitated the development of adult learning. At the beginning of the twentieth century, a large-scale campaign to combat illiteracy, taking into account the political awareness of the adult population of the country, was launched. Promotion of the arts, women's education and physical education were the most popular areas of adult education of the time.

Keywords: adult education, lifelong learning, forms of adult learning, adult learning methods, education.

Анна Боярская-Хоменко. Образование взрослых в Украине в XIX - начале XX века. Цель исследования. Очертить ведущие аспекты теории и практики образования взрослых в Украине в XIX - начатую XX века. **Методы исследования.** На основе учебных программ и планов, научных исторических трудов и очерков, архивных материалов исследуемого периода с использованием общенаучных и конкретно научных методов исследования был осуществлен системный анализ развития теории и практики образования взрослых в XIX - начале XX века, обнаружены существенные характеристики образования взрослых в исследуемый период, определены ведущие аспекты обучения взрослых в Украине, выделены преимущества и недостатки процесса обучения взрослых. **Результат.** Проведенный поиск показал, что теоретическим основанием для становления образования взрослых стали педагогически научные труды К.Д. Ушинского, В.И. Чарнолуського, Е.Н. Мединского и других. Учебными заведениями взрослых в исследуемый период были воскресные и вечерние школы, общеобразовательные и профессиональные курсы для взрослых, повторяющиеся классы, университеты.

Ключевые слова: образование взрослых, обучение в течение жизни, формы обучения взрослых, методы обучения взрослых, просвещение.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2019 р.